

PORADNIK PRAWNY DLA OSÓB DOŚWIADCZAJĄCYCH PRZEMOCY W RODZINIE I ŚWIADKÓW TYCH CZYNÓW

W pytaniach i odpowiedziach

Publikacja przygotowana przez:

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”

Instytut Psychologii Zdrowia
Polskie Towarzystwo Psychologiczne
ul. Gęślarska 3
02-412 Warszawa
www.ipz.edu.pl
www.niebieskalinia.pl

Materiał wydany w ramach realizacji zadania publicznego pn.:

„Prowadzenie punktu/punktów nieodpłatnej pomocy prawnej (na podstawie Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej Dz.U. 2015 poz. 1255)

Współpraca autorska:

adw. Malwina Bobrzyk

Daniel Przygoda (certyfikowany specjalista w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, mediator)

Publikacja finansowana ze środków

Wojewody Mazowieckiego przekazanych za pośrednictwem Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy

Poradnik został przygotowany w oparciu o najczęstsze pytania kierowane przez osoby doświadczające przemocy w rodzinie i świadków tych czynów do naszych specjalistów podczas indywidualnych spotkań odbywanych w punkcie nieodpłatnej pomocy prawnej. W poradniku podejmowana jest tematyka skierowana przede wszystkim do osób pokrzywdzonych przestępstwem, jednakże pewna jego część omawia zagadnienia skierowane także do świadków przestępstw.

Autorzy udzielając porad prawnych ofiarom przemocy domowej, czynią to w zgodzie ze standardami udzielania informacji prawnej oraz prowadzenia poradnictwa prawnego i obywatelskiego. Standardy te opracowane przez Fundację Uniwersyteckich Poradni Prawnych w Warszawie, wypracowane zostały przy współpracy m.in. Ogólnopolskiego Pogotowia Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia”, którego prawnikami są autorzy niniejszej publikacji, a także przez Komitet Ochrony Praw Dziecka czy Helsińską Fundację Praw Człowieka.

Autorzy żywią nadzieję, że niniejsza publikacja pozwoli osobom doświadczającym przemocy w rodzinie poznać swoje prawa, podjąć działania i pozwolić sobie pomóc, natomiast świadkom przemocy domowej pomoże w skutecznym pomaganiu i wspieraniu osób doświadczających tych czynów zabronionych.

ZADANIE ZLECONE Z ZAKRESU
ADMINISTRACJI RZĄDOWEJ

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

DEFINICJE

cus¹, pl. **foci, focuses** [ˈfoukəsɪz] n. 1. *Mth: Opt: etc:* foyer n etc.); *Opt: depth of f., (i) profondeur (ii) (of instrument) réglé; out of f., (i) au point; (ii) (of instrument) non réglé (of heading) built, etc.) mal réglé; f. in motion qch. en point; *Phon: Acou: f. point* n. 2. *Nau:* 1. gaillard d'équipage. 2. (in merchant vessel)*

Przemoc w rodzinie zgodnie z definicją zawartą w art. 2 pkt. 2 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1493) o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Członek rodziny – należy przez to rozumieć osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), a także inną osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą;

Osoba najbliższa – osoba zdefiniowana przez przepis art. 115 § 11 Kodeksu karnego, zwanego dalej k.k. Zgodnie z nim, do kręgu osób najbliższych zaliczamy: małżonków, wstępnych (rodziców, dziadków, pradiadków itd.), zstępnych (dzieci, wnuki, prawnuki itd.), rodzeństwo (w tym także przyrodnie), powinowatych w tej samej linii lub stopniu (ojczyma, macochę, zięcia, synową, pasierba, pasierbicę), osoby pozostające w stosunku przysposobienia oraz ich małżonków (dzieci adoptowane, rodziców adopcyjnych), osoby pozostające we wspólnym pożyciu (konkubenta, konkubinę).

Osoba doznająca przemocy – to osoba, która doznała krzywdy fizycznej, psychicznej, seksualnej, ekonomicznej czy zaniechania ze strony innej osoby.

Osoba pokrzywdzona – osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

Świadek przemocy – to każda osoba, która widziała, słyszała lub posiada informacje na temat stosowania przemocy lub jej skutków.

Małoletni – osoba, która nie ukończyła 18. roku życia.

Dowody – to dopuszczalne przez prawo karne procesowe oraz cywilne procesowe środki, które służą dokonaniu ustaleń mających znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Procedura „Niebieskie Karty” – rodzaj interwencji wobec rodziny, w której istnieje podejrzenie występowania przemocy.

OSOBY DOŚWIADCZAJĄCE PRZEMOCY

Jakie działania może podjąć osoba doświadczająca przemocy?

Pod pojęciem działania osoby doświadczającej przemocy należy rozumieć m.in.:

- wezwanie na interwencję policji, jeżeli zaistniało bezpośrednie zagrożenie jej zdrowia czy życia,
- zgłoszenie się do placówki medycznej (przychodni, szpitala, wezwanie pogotowia) w razie doznania obrażeń ciała,
- zgłoszenie się do organów ścigania (policji lub prokuratury) celem złożenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa,
- powiadomienie przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, policji, placówek oświaty, ochrony zdrowia czy gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, które w sytuacji uzasadnionego podejrzenia zaistnienia przemocy rozpoczną prowadzenie procedury „Niebieskie Karty”,
- podjęcie działań prawnych na gruncie m.in. przepisów prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego, ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Jeżeli osoba doświadczająca przemocy wezwała na interwencję policję, to jakich działań może się domagać od jej funkcjonariuszy?

W trakcie interwencji osoba doświadczająca przemocy ma prawo żądać od funkcjonariuszy:

- a) zorganizowania jej niezwłocznie dostępu do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego jej stan zdrowia,
- b) zatrzymania sprawcy, jeżeli stwarza on dla niej niebezpieczeństwo np. jest agresywny, wysuwa groźby pozbawienia jej zdrowia czy życia,
- c) przeprowadzenia na miejscu zdarzenia, w przypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowych w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa,
- d) wypełnienia w sytuacji podejrzenia występowania w rodzinie przemocy „Niebieskiej Karty – A”.

Na podstawie jakich przepisów prawnych policja mają uprawnienie do zatrzymania sprawcy?

Funkcjonariusze policji mają do dyspozycji przepisy nakładające na nich obowiązek zatrzymania sprawy w sposób fakultatywny i w sposób obligatoryjny. W sposób fakultatywny mogą zatrzymać sprawcę przemocy:

- a) na podstawie art. 15a ustawy o Policji w sytuacji stwarzania przez sprawcę bezpośredniego zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego. Jest to tzw. zatrzymanie prewencyjne,
- b) na podstawie art. 244 § 1a Kodeksu postępowania karnego, zwanego dalej k.p.k., w sytuacji istnienia uzasadnionego przypuszczenia, że sprawca popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

W sposób obligatoryjny mają obowiązek zatrzymać sprawcę:

- c) na podstawie art. 244 § 1b k.p.k., jeżeli przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni on przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Zatrzymanie sprawcy na podstawie przepisów k.p.k. nosi nazwę zatrzymania procesowego.

Jak długo może trwać zatrzymanie sprawcy?

Czas zatrzymania nie może być dłuższy niż 48 godzin. Jeżeli jednak w tym czasie prokurator złoży do sądu wnioski o zastosowanie wobec zatrzymanego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania, to zatrzymanie może trwać jeszcze 24 godziny. Jest to czas na decyzję sądu, czy zastosować tymczasowe aresztowanie. Gdy zatrzymany w ciągu tego czasu nie otrzyma tej decyzji, zostaje on zwolniony.

Jeżeli sąd wyda postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, to jak długo może ono być stosowane wobec sprawcy?

Sąd, stosując tymczasowe aresztowanie, powinien oznaczyć jego termin na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jednak na podstawie kolejnych postanowień sądu czas trwania tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego może zostać przedłużony na okres, który łącznie nie może przekroczyć 12 miesięcy. Zasadniczo więc łączny okres stosowania tymczasowego aresztowania do chwili wydania pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji nie może przekroczyć 2 lat. Możliwe jest jednak i dalsze przedłużenie okresu tymczasowego aresztowania przez sąd apelacyjny, w którego okręgu prowadzi się postępowanie w sytuacjach, gdy taka konieczność powstaje np. w związku z wykonywaniem czynności dowodowych poza granicami kraju, zawieszeniem postępowania karnego, podejmowanymi czynnościami zmierzającymi do ustalenia tożsamości oskarżonego.

Co może się wydarzyć, jeżeli sprawca zostanie wypuszczony na wolność?

Jeżeli sprawca nie zostanie tymczasowo aresztowany, musi zostać wypuszczony na wolność. Nie oznacza to jednak, że nie mogą być wobec niego zastosowane inne środki zapobiegawcze, które pozwolą skutecznie odizolować sprawcę od osób pokrzywdzonych.

Stosowanie środków zapobiegawczych, ma na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także zapobiegnięcie popełnieniu przez sprawcę nowego, ciężkiego przestępstwa.

Jakie inne środki zapobiegawcze mogą zostać zastosowane wobec sprawcy przestępstwa?

W ramach środków zapobiegawczych można także sprawcę:

- a) oddać pod dozór policji z obowiązkiem stosowania się do wymagań w postaci:
- zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym i innymi osobami,
 - zakazu zbliżania się na wskazaną odległość,

- zakazu przebywania w określonych miejscach,
 - zgłaszania się do organu w określonych odstępach czasu,
- b) oddać sprawcę pod dozór policji, pod warunkiem że sprawca opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym,
- c) nakazać sprawcy okresowo opuścić lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym – jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że sprawca ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy, zwłaszcza gdy popełnieniem tego przestępstwa groził.

Mogą one być stosowane aż do chwili rozpoczęcia wykonania kary.

Czy w sytuacji niezastosowania powyższych środków przez organy ścigania osoba doświadczająca przemocy sama może podjąć jakieś działania mające na celu odizolowanie sprawcy?

Tak. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w art. 11a wprowadziła możliwość wystąpienia przez osobę doznającą przemocy do sądu rejonowego o zobowiązanie przez sąd sprawcy do opuszczenia wspólnie zajmowanego lokalu.

Czy aby złożyć do sądu wniosek o zobowiązanie przez sąd sprawcy do opuszczenia lokalu, osoba doznająca przemocy musi uprzednio złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przez sprawcę przestępstwa znęcania się ?

Nie. Wydanie przez sąd postanowienia nakazującego sprawcy opuszczenie wspólnie zajmowanego lokalu nie wymaga by wcześniej wszczęte zostało przeciwko sprawcy postępowanie karne bądź by sprawca był prawomocnie skazany.

Posiadanie jednak prawomocnego wyroku skazującego sprawcę za stosowanie przemocy jest o tyle pomocne w postępowaniu o zobowiązanie przez sąd sprawcy do opuszczenia lokalu, iż ustalenia faktyczne i ocena materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania karnego wiążą sąd w postępowaniu cywilnym i sąd ten nie może w tym zakresie dokonać odmiennych ustaleń np. ustalenia, że zachowania sprawcy nie noszą znamion przemocy domowej.

Do lekarza jakiej specjalności powinna się zwrócić osoba, która w związku z przemocą w rodzinie doznała obrażeń ciała i w jaki sposób może je udokumentować?

Osoba, która doznała obrażeń ciała w związku z przemocą w rodzinie może udać się do lekarza każdej specjalizacji. Na mocy Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie osoba doświadczająca przemocy ma prawo do uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego dokumentującego odniesione obrażenia. Udokumentowanie obrażeń ciała może także nastąpić w drodze obdukcji sądowo-lekarskiej, która sporządzana jest wyłącznie przez lekarza – biegłego sądowego, jednakże zasadniczo za odpłatnością, chyba że osoba pokrzywdzona jest kierowana na takie badanie przez organy ścigania.

Jeżeli osoba doznająca przemocy zdecyduje się na złożenie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, to gdzie powinna się zgłosić?

Zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa można złożyć na policji lub w prokuraturze w dowolnym miejscu pobytu. Zawiadomienie ma obowiązek przyjąć każdy funkcjonariusz. Jednakże ewentualne postępowanie będzie prowadziła ta jednostka, na terenie działania której popełniono przestępstwo. Jeżeli więc jest to możliwe, najlepiej, aby osoba pokrzywdzona zgłosiła się od razu właśnie do tej jednostki.

W jaki sposób osoba pokrzywdzona może złożyć organom ścigania zawiadomienie o popełnionym na jej szkodę przestępstwie?

Zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa może złożyć ustnie zgłaszając się do jednostki policji. Jest to najczęściej spotykana forma zawiadomienia, polegająca na przesłuchaniu osoby pokrzywdzonej i spisaniu jej zeznań w formie protokołu. Zawiadomienie może także zostać złożone pisemnie.

Powinno ono wówczas zawierać:

- oznaczenie organu, do którego jest skierowane (oznaczenie jednostki policji lub prokuratury wraz z adresem),
- dane personalne oraz adres pokrzywdzonego,
- dane personalne oraz adres sprawcy (jeżeli jest jej znany),
- dokładny i związły opis przebiegu zdarzeń,
- wskazanie, czy osoba zgłaszająca dysponuje dowodami, jakie to są dowody i gdzie się ewentualnie znajdują,
- datę i podpis składającego zawiadomienie.

Co może być dowodem w sprawie o znęcania się?

Dowodem w sprawie mogą być:

- I. zeznania świadków, czyli:
 - a) osób/osoby pokrzywdzonej,
 - b) świadków bezpośrednich, czyli tych, którzy widzieli zdarzenia albo skutki przemocy,
 - c) świadków pośrednich, czyli tych, którzy słyszeli o zdarzeniach, np. od osoby pokrzywdzonej,
- II. obdukcje sądowo-lekarskie, inna dokumentacja lekarska jak zaświadczenie o lekarskie o stwierdzonych obrażeniach ciała powstałych w związku z przemocą w rodzinie,
- III. dowody rzeczowe, jak np. zniszczone przedmioty, ubrania noszące ślady przemocy,
- IV. e-maile, SMS-y, bilingi, nagrania, dokumentacja fotograficzna,
- V. dokumentacja z procedury „Niebieskie Karty”, dokumentacja z miejsc pomocowych do których zwracała się osoba doznająca przemocy itp.

Czy nagranie przez osobę doświadczającą przemocy zdarzenia przestępnego np. wulgaryzmów, poniżania jej przez sprawcę, bicia itp. bez jego wiedzy i zgody może być dowodem w sprawie?

Tak. W świetle nowelizacji przepisów Kodeksu postępowania karnego dokonanej 1 lipca 2015 r. nowe brzmienie art. 393 § 3 k.p.k. dopuszczalne jest posługiwanie się takimi dowodami prywatnymi, jak np. dźwięk lub obraz utrwalony na nośnikach elektronicznych, tj. na taśmie magnetofonowej, płytach CD, DVD.

JAKA PODSTAWA PRAWNA?

Czy osoba składająca zawiadomienie ma obowiązek w nim wskazać, jaki przepis prawa naruszył sprawca?

Nie ma takiego obowiązku, bowiem kwalifikacji prawnej danego czynu dokonują organy ścigania. Podstawowym jednak przepisem karnym służącym do ścigania sprawców przemocy w rodzinie jest art. 207 k.k. w brzmieniu:

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Należy jednak pamiętać, że pomimo iż przemoc w rodzinie zazwyczaj jest kwalifikowana na podstawie art. 207 k.k., to jednak zachowania sprawcy mogą zawierać w sobie rozmaite działania, z których każde odrębnie może być ścigane w oparciu o inną podstawę prawną, a niekiedy także i w inny sposób (z oskarżenia prywatnoskargowego, na wniosek), np.:

- uszkodzenie ciała – art. 156 i 157 k.k.,
- groźby karalne – art. 190 k.k.,
- uporczywe nękanie – art. 190a k.k.,
- uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego – art. 209 k.k.,
- gwałt – art. 197 k.k.,
- zakłócanie miru domowego – art. 193 k.k.,
- pozbawienie człowieka wolności – art. 189 k.k.,
- uderzenie człowieka lub naruszenie jego nietykalności cielesnej w inny sposób – art. 217 k.k.,
- porzucenie wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo osoby nieporadnej, wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru – art. 211 k.k.,
- obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 – art. 200 k.k.

Ponieważ przestępstwo znęcania się jest ścigane z urzędu, wszelkie działania sprawcy wyrządzające krzywdę osobie najbliższej bądź pozostającej w stosunku zależności od sprawcy, należy kwalifikować jako znęcanie się. By w sposób skuteczny podejmować działania mające na celu ukaranie sprawcy znęcania się, należy organy ścigania zawiadamiać o wszystkich czynach sprawcy, wchodzących w skład tego przestępstwa, a nie jedynie o wybranych czynach, czego nie wiedzą osoby doświadczające przemocy i zgłaszają np. ostatnie pobicie.

W jaki sposób rozpoczyna się ściganie osoby stosującej przemoc w rodzinie?

Przestępstwo znęcania się jest przestępstwem ściganym z urzędu, a to oznacza, że obowiązkiem organów ścigania jest ściganie sprawcy, bez względu na to, czy pokrzywdzony tego chce, czy też nie. Organy ścigania zobowiązane są więc do podjęcia działań mających na celu m.in. ustalenie,

czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo, wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy, wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych, rozmiarów szkody, zebranie i zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu. Ten etap postępowania nosi nazwę postępowania przygotowawczego.

Jakie jeszcze wyróżniamy etapy postępowania karnego?

Oprócz etapu postępowania przygotowawczego, wyróżniamy jeszcze :

1. etap postępowania sądowego, który kończy się wydaniem orzeczenia przez sąd (wyroku uniewinniającego, skazującego, umarzającego lub warunkowo umarzającego postępowanie),
2. etap postępowania wykonawczego, który kończy się wykonaniem kary wobec skazanego.

Jakie najważniejsze uprawnienia i obowiązki ma osoba pokrzywdzona w toku postępowania przygotowawczego?

Osoba pokrzywdzona ma m.in. prawo do:

1. prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie pełnomocnika, którym może być adwokat lub radca prawny. Jeżeli osoba pokrzywdzona wykaże, że nie stać jej na pełnomocnika z wyboru, sąd może wyznaczyć jej pełnomocnika z urzędu.
2. prawo do złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia, umorzeniu śledztwa lub dochodzenia oraz zażalenia na bezczynność, jeżeli w ciągu 6 tygodni od złożenia zawiadomienia o przestępstwie osoba pokrzywdzona nie została powiadomiona o wszczęciu albo odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia.
3. prawo do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, np. o przesłuchanie świadka, uzyskanie dokumentu, dopuszczenie opinii biegłego.
4. prawo dostępu do akt sprawy, do sporządzania odpisów i kserokopii oraz uzyskiwania uwierzytelnionych kopii dokumentów. Pokrzywdzonemu może zostać odmówiony dostęp do akt ze względu na ważny interes państwa lub dobro postępowania.

5. prawo do złożenia wniosku o zapoznanie się z materiałami śledztwa lub dochodzenia przed jego zakończeniem. W trakcie tej czynności pokrzywdzonemu może towarzyszyć pełnomocnik.
6. prawo do złożenia wniosku o skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego w celu pogodzenia się z podejrzanym. Udział w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny a ewentualne pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji są brane pod uwagę przez sąd przy wymiarze kary.
7. prawo do otrzymania informacji o uchyleniu tymczasowego aresztowania stosowanego wobec podejrzanego lub o jego ucieczce z aresztu śledczego.
8. prawo do złożenia zażalenia na każdą czynność naruszającą prawa pokrzywdzonego.
9. pokrzywdzony i jego najbliżsi mogą otrzymać pomoc medyczną, psychologiczną, rehabilitacyjną, prawną oraz materialną w Okręgowych Ośrodkach i Lokalnych Punktach Pomocy Pokrzywdzonym (adresy miejsc pomocy: www.funduszsprawiedliwosci.gov.pl).

Pokrzywdzony jest obowiązany:

- 1) wskazać adres dla doręczeń w kraju, w wypadku zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu lub kiedy przebywa za granicą; w przeciwnym wypadku pismo wysłane na ostatnio znany adres w kraju zostanie uznane za skutecznie doręczone, a czynność lub rozprawa zostanie przeprowadzona pod nieobecność pokrzywdzonego; niewskazanie adresu może również uniemożliwić złożenie wniosku, zażalenia lub apelacji z powodu upływu terminów,
- 2) stawić się na każde wezwanie policji lub prokuratora,
- 3) poddać się oględzinom i badaniom lekarskim, jeżeli od stanu zdrowia zależy wymiar grożącej sprawcy kary.

Jakie uprawnienia ma osoba pokrzywdzona w trakcie postępowania sądowego toczącego się w sprawie o znęcanie się?

Zasadniczo należy wskazać, iż kluczowym elementem działania, jakie osoba pokrzywdzona winna podjąć w przypadku skierowania aktu oskarżenia

do sądu, jest zgłoszenie swojego udziału w postępowaniu karnym przed sądem w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Osoba pokrzywdzona może wówczas występować w sprawie, obok prokuratora, dysponując znaczącymi uprawnieniami procesowymi.

Od momentu złożenia wniosku, mimo że osoba pokrzywdzona jest jednocześnie świadkiem w sprawie, nie jest tak, jak inni świadkowie wypraszana z sali sądowej na czas składania wyjaśnień przez oskarżonego, ma więc możliwość usłyszeć bezpośrednio jego linię obrony, co ma niestety wpływ na bardziej wyczerpującą odpowiedź osoby pokrzywdzonej. Oskarżyciel posiłkowy może ponadto złożyć wniosek o taki wymiar kary, który bardziej odpowiada jego wyobrażeniu sprawiedliwości, podnosząc te środki karne, które są dla niego kluczowe. Wreszcie oskarżyciel posiłkowy może samodzielnie złożyć zapowiedź apelacji, także wówczas, gdy prokurator, uznając wyrok za słuszny, tego nie uczyni.

Osoba pokrzywdzona może złożyć zapowiedź apelacji choćby w celu uzyskania uzasadnienia wyroku, które może być bardzo przydatne w innych toczących się postępowaniach cywilnych.

Oczywiście możliwości te będą w pełni wykorzystane dopiero wówczas, gdy oskarżyciel posiłkowy będzie korzystał z pomocy pełnomocnika profesjonalnego, tj. adwokata bądź radcy prawnego. Osoby pokrzywdzone, których sytuacja materialna uniemożliwia skorzystanie z takich usług na warunkach rynkowych może zwrócić się pisemnie do sądu o przyznanie im pełnomocnika z urzędu. Obydwa wnioski mogą być przez osobę pokrzywdzoną złożone jednocześnie.

Czy osoba pokrzywdzona może odmówić złożenia zeznań?

Prawo do odmowy złożenia zeznań przysługuje jedynie w przypadku, gdy sprawcą jest osoba najbliższa, a więc: małżonek, wstępny (rodzic, dziadkowie), zstępni (dzieci, wnuki), rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

Nierzadko osoba stosująca przemoc na tym etapie podejmuje wysiłki, by przekonać osobę doświadczającą przemocy do wycofania zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa bądź odmowy złożenia zeznań w dalszej fazie postępowania. W praktyce składane przy tej okazji obietnice zmiany zachowania rzadko są realizowane, wobec faktu poczucia sprawcy, iż w swym dotychczasowym zachowaniu pozostaje on bezkarny. Jeżeli osoba pokrzywdzona ma wątpliwości co do złożenia zawiadomienia czy też odmówienia złożenia zeznań, powinna przed podjęciem takiej decyzji skonsultować ją z prawnikiem, psychologiem, terapeutą lub inną osobą pomagającą osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie.

Czy w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie dopuszczalne jest prowadzenie mediacji?

Mediacja wywodzi się z idei określanej mianem sprawiedliwości naprawczej. U jej podstaw leży specyficzne rozumienie kary, której celem jest naprawienie krzywdy, bardziej niż odpłacenie sprawcy przestępstwa za jego popełnienie, a także chęć upodmiotowienia ofiary przestępstwa poprzez pozostawienie jej realnego wpływu na wynik sprawy. Należy jednak pamiętać, iż ofiary przemocy w rodzinie niezwykle często mają syndrom wyuczonej bezradności, natomiast sprawcy przemocy to osoby bardzo skutecznie manipulujące otoczeniem zewnętrznym. Dlatego występowanie przemocy w rodzinie jest przeciwwskazaniem do prowadzenia mediacji. Jeśli jednak organ skierował sprawę do mediacji, osoba pokrzywdzona, powołując się na przesłankę przemocy, bez jakichkolwiek konsekwencji dla siebie może do niej nie przystąpić. Nierzadko zdarza się tak, że mediator nieposiadający doświadczenia w przedmiotowej materii, w przypadku spraw skierowanych do niego przez sąd czy prokuraturę nie jest w stanie tak pokierować spotkaniem mediacyjnym, by wesprzeć osobę doznającą przemocy.

Jeżeli osobą doświadczającą przemocy jest osoba małoletnia, to czy ona sama może złożyć zawiadomienie o przestępstwie?

Tak. Osoba małoletnia może złożyć zawiadomienie, chociaż w toku dalszych czynności musi ona być reprezentowana przez przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego.

Przedstawicielem ustawowym małoletniego pokrzywdzonego są jego rodzice. Opiekunem faktycznym jest natomiast osoba sprawująca stałą pieczę nad małoletnim pokrzywdzonym, czyli opiekę niepodzielną, całościową i nieprzypadkową (może to być osoba, której sąd opiekuńczy powierzył wychowanie małoletniego).

Co w sytuacji, kiedy jeden z rodziców jest podejrzany o stosowanie przemocy wobec dziecka?

W takiej sytuacji żaden z rodziców nie może reprezentować małoletniego. W jego imieniu występuje ustanowiony przez sąd kurator procesowy. Zwrócenie się do sądu opiekuńczego w celu wyznaczenia kuratora leży w obowiązkach organów ścigania, a rodzic nie ma wpływu na wybór osoby kuratora.

Czy małoletni pokrzywdzony także może zostać przesłuchany przez organy ścigania?

Tak. Jednak forma przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego uzależniona jest od wieku i charakteru czynu, jaki został popełniony na jego szkodę.

W sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) i XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece) Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zezna-

nia mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Przesłuchania w powyższym trybie przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą w tzw. przyjaznych pokojach przesłuchań (art. 185a–185c k.p.k.).

NIEBIESKIE KARTY

Czym jest procedura „Niebieskie Karty”?

Procedura ta jest wszczynana przez upoważnione do tego służby (policja, pomoc społeczna, oświata, ochrona zdrowia, komisje rozwiązywania problemów alkoholowych) w sytuacji, gdy istnieje uzasadnione podejrzenie, że w rodzinie występuje przemoc. W sytuacji, gdy przedstawiciel jednej z wymienionych powyżej służb uzyska informacje na temat możliwości występowania przemocy w rodzinie, wszczyna procedurę poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”. Jest to dokument, w którym są zawarte informacje na temat osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie oraz informacje na temat osób doznających przemocy domowej, w tym wskazanie form przemocy. Bezpośrednio po wypełnieniu formularza osoba wskazana jako osoba doznająca przemocy w rodzinie otrzymuje formularz „Niebieska Karta – B”.

Co zawiera formularz „Niebieska Karta – B”?

Zawiera on informacje na temat placówek, w których udzielana jest pomoc osobom doświadczającym przemocy w rodzinie oraz informacje na temat samego zjawiska przemocy i prawnych konsekwencjach jej stosowania.

W jakich okolicznościach następuje wszczęcie procedury „Niebieskie Karty”?

Wszczęcie procedury może nastąpić w różnych okolicznościach, np. w wyniku zgłoszenia sytuacji przemocy służbom powołanym do uruchomienia tej procedury (policja, pomoc społeczna, oświata, ochrona zdrowia, komisje rozwiązywania problemów alkoholowych) przez osobę doznającą przemocy w rodzinie bądź świadka tych czynów zabronionych, a także podczas wykonywania przez przedstawiciela jednej ze wskazanych wyżej instytucji innych obowiązków służbowych, np. lekarz podczas badania czy nauczyciel w szkole. Wspomniane służby od tego momentu współpracują ze sobą w celu wdrożenia rozwiązań umożliwiających zaprzestanie stosowania przemocy przez sprawcę i zabezpieczenie osób doświadczających przemocy.

Co się dzieje po wszczęciu procedury?

Formularz „Niebieskie Karty – A” wpływa do zespołu interdyscyplinarnego. Przewodniczący zespołu (odpowiednio do informacji zawartych w formularzu) tworzy zespół specjalistów, zwany grupą roboczą, którzy podejmują się pracy z rodziną dotkniętą przemocą domową. Następnie na spotkanie zostaje zaproszona osoba wskazana jako osoba doznająca przemocy, by zespół mógł poznać jej sytuację oraz opracować dla niej plan pomocy. Plan ten powinien być odpowiedzią na zapotrzebowanie tej konkretnej osoby, więc może być zaproponowana pomoc socjalna, psychologiczna czy prawna, która jest bezpłatna. Wszystkie te ustalenia zapisane są w formularzu „Niebieska Karta – C”, stanowią więc plan wyjścia z trudnej sytuacji, w której znalazła się rodzina objęta procedurą. Na odrębne spotkanie zapraszana jest także osoba, wobec której istnieje podejrzenie stosowania przemocy. W toku rozmowy z tą osobą przedstawiciel służb na podstawie zgromadzonego materiału informuje ją o konsekwencjach prawnych czynów, których ta osoba się dopuściła, żądając przy tym ich zaprzestania oraz zmiany zachowania. Osoba podejrzana o stosowanie przemocy ma możliwość uzyskania danych teleadresowych do placówek prowadzących programy pomocy dla osób stosujących przemoc, m.in. programy korekcyjno-edukacyjne, warsztaty umiejętności wychowawczych.

Przedstawiciele służb informują ponadto, że w ramach prowadzonej procedury cyklicznie będą podejmowane działania monitorujące w celu sprawdzenia, czy sytuacja uległa poprawie.

Kiedy procedura „Niebieskie Karty” zostaje zamknięta?

Procedura jest prowadzona do momentu, w którym przedstawiciele grupy roboczej mogą stwierdzić, iż po podjęciu stosownych działań problem przemocy w danej rodzinie przestał istnieć. Procedura jest zamykana, gdy nie jest uzasadnione jej prowadzenie, np. podejrzenie stosowania przemocy nie potwierdziło się w wyniku działań podjętych przez służby. Należy jednak pamiętać, że w sytuacji, w której doszłoby do nowych czynów przemocy, procedura zostanie wszczęta ponownie.

Co zrobić, gdy sprawca przemocy w rodzinie nadużywa alkoholu?

Komisja rozwiązywania problemów alkoholowych uruchamia w uzasadnionych przypadkach procedurę sądowego zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego. Wniosek o wszczęcie postępowania do komisji może złożyć każda osoba, która posiada wiedzę w tym zakresie. Należy jednak przypomnieć, iż rozwiązanie problemu alkoholowego niekoniecznie musi rozwiązać problem przemocy, nawet jeżeli dotychczas zjawiska te współwystępowały w danej rodzinie.

ŚWIADKOWIE

Czy świadek przestępstwa ma obowiązek powiadomić o nim organy ścigania?

Świadek przestępstwa ma prawo powiadomić organy ścigania, tj. policję lub prokuraturę. Co do zasady będzie to jednak jedynie obowiązek społeczny, za którego niedopełnienie świadkowi nie grozi żadna kara. O obowiązku tym mówi art. 304 § 1 k.p.k. Należy jednak pamiętać, że świadek przekazując tego typu informacje przyczynia się do wykrycia i ukarania sprawcy, a tym samym do zwiększenia bezpieczeństwa.

W jakich przypadkach takie powiadomienie jest obowiązkowe?

Jest grupa przestępstw, o których świadek ma prawny obowiązek powiadomienia organów ścigania. Jeżeli tego nie zrobi, popełnia przestępstwo określone w art. 240 k.k., za które grozi mu nawet do 3 lat więzienia. W grupie tych przestępstw znajduje się m.in. zgwałcenie małoletniego lub osoby bliskiej, seksualne wykorzystanie osoby nieporadnej lub upośledzonej oraz wykorzystanie seksualne małoletniego. Informacje, które posiada świadek powinny być wiarygodne, a zatem powinny uzasadniać przypuszczenie, że są zgodne z rzeczywistością.

Czy świadek ma możliwość zastrzeżenia swoich danych, jeżeli obawia się, że w związku ze złożonym zawiadomieniem mogą czekać go nieprzyjemne bądź niebezpieczne konsekwencje?

Tak. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie.

W jaki sposób świadek powiadamiany jest o czynnościach z jego udziałem?

Wezwania wysyłane są do świadka, gdy zachodzi konieczność jego przesłuchania bądź dokonania z jego udziałem innych czynności procesowych. W wezwaniu oznaczony jest organ wysyłający wezwanie oraz w jakiej sprawie dany świadek jest wzywany, tj. w jakim charakterze, miejscu i czasie ma się stawić. Stawiennictwo świadka jest obowiązkowe, stąd musi się tam również znaleźć pouczenie o skutkach niestawiennictwa (art. 129 § 1 k.p.k.).

Wezwania doręcza się za pokwitowaniem odbioru przez operatora pocztowego, pracownika organu wysyłającego, a w razie niezbędnej konieczności – przez policję (art. 131 § 1 k.p.k.). W przypadku niecierpiącym zwłoki można wzywać lub zawiadamiać świadka telefonicznie albo w inny sposób stosownie do okoliczności (art. 137 k.p.k.).

Jakie uprawnienia ma świadek?

Jeżeli świadek nie może się stawić na wezwanie z powodu choroby, kalectwa lub innej nie dającej się pokonać przeszkody, może wnioskować by jego przesłuchanie nastąpiło w miejscu jego pobytu (art. 177 § 2 k.p.k.). Świadek może też być przesłuchany przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie czynności na odległość (art. 177 § 1 k.p.k.). Zgodnie natomiast z art. 171 k.p.k. świadkowi należy umożliwić swobodę wypowiedzi, a zatem taki stan, w którym przesłuchiwany zachowuje pełną możliwość formułowania swego oświadczenia woli. W przypadku złożenia zeznań w warunkach, które wyłączałyby tę swobodę, np. w wypadku stosowania środków przymusu czy groźby bezprawnej, zeznania takie nie mogą stanowić dowodu w sprawie i jako takie zostaną pominięte przez organ procesowy. Przesłuchujący nie powinien, poza pewnymi wypadkami przerywać swobodnej wypowiedzi, stosować ponagleń, rozpraszenia świadka itp. Należy poza tym wskazać, że świadek może skorzystać z prawa do odmowy składania zeznań. Prawo takie przysługuje osobom najbliższym dla podejrzanego (art. 182 § 1 i 2 k.p.k.). Prawo odmowy ze-

znań przysługuje mimo ustania małżeństwa lub przysposobienia (art. 182 § 2 k.p.k.). Trzeba jednak pamiętać, że prawo to przysługuje świadkowi tylko w takim zakresie, w jakim zeznania miałyby dotyczyć podejrzanego. Można poza tym zwolnić od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytania osobę pozostającą z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym, jeżeli osoba taka wnosi o zwolnienie (art. 185 k.p.k.). Osoba uprawniona do odmowy złożenia zeznań albo zwolniona na podstawie art. 185 k.p.k. może oświadczyć, że chce z tego prawa skorzystać – nie później, niż przed rozpoczęciem pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym. Poprzednio złożone zeznanie tej osoby nie może wówczas służyć za dowód ani być odtworzone (art. 186 § 1 k.p.k.).